

ДИПТИХ Е.Љ.НЕМИРОВСКОГ О ЈУЖНОСЛОВЕНСКОМ ШТАМПАРСТВУ

Евгеније Љвович Немировски је највећи живи експерт за јужнословенско штампарство. Поред шездесетак чланака које је објавио о овој проблематици у периодичним публикацијама на руском, украјинском, њемачком, енглеском и српском језику¹ и неколико монументалних монографија (ЦРНОГОРСКА БИБЛИОГРАФИЈА 1494-1994. Том I—књ.1. *Издања Ђурђа Црнојевића 1494-1496*. Цетиње 1989, 222 стр.

ЦРНОГОРСКА БИБЛИОГРАФИЈА. Том I— књ.2. *Издања Божидара и Вићенца Вуковића, Стефана Мариновића, Јакова од Камене Реке, Јеролима Загуровића, Јакова Крајкова, Ђованиа Антонија Рампацета, Марка и Бартоломеа Ђинамиа: 1519-1638*, Цетиње 1993, 220 стр. + 11 стр. с таблама; ПОЧЕЦИ ШТАМПАРСТВА У ЦРНОЈ ГОРИ, Цетиње 1996, 530 стр.), ево и његове двотомне књиге која се 2005. године појавила под насловом: *Начало книгопечатания у южних словян* из планиране серије "Историја словенског ћириличног штампарства XV-XVII вијека". Овај диптих о јужнословенском ћирилично-

ном штампарству аутор објављује у 80. години свог плодотворног живота, што свједочи о изузетној виталности, огромном научном потенцијалу, о дјелатнику-ерудити, који несмањеним интензитетом, иако лошег вида, ради невјероватном продуктивношћу. Довољно је рећи да је досад објавио 105 монографских публикација (књига и брошура) завидног научног нивоа, преко 2000 библиографских јединица у серијским публикацијама и научним зборницима, док је о њему написано око 2000 текстова у којима су научници разних библиолошких профила и нивоа високо вредновали његов стваралачки опус.

Књига *Почеци штампарства у Црној Гори* Е.Љ.Немировског обзнањена у издању Националне библиотеке Црне Горе поводом пола миленијума рада Црнојевића штампарије (Цетиње 1996). Са великим задовољством истичемо да смо иницирали рад на овој монументалној књизи, што са захвалношћу истиче и аутор у њеном предговору. Ова књига је у нашој науци примљена са великим похвалама. На међународном сајму књига у Београду 1996. године добила је двије награде – за издавачки подухват године и као естетски врло успјело издање – награду "Мних Макарије".

¹ Уп.: Д.Ј.Мартинович: *Вклад Е.Л. Немировског в јужнословянскую библиологию.*- Федоровские чтения, Москва, 2005, стр. 29-41.

Аутор ових редака је имао задовољство да прати научно стваралаштво овог великог руског научника, да нашој научној јавности представи његов научни портрет и заслуге за јужнословенску библиологију. У ПОР-ТРЕТИМА (1990, 1998. и 2001) дали смо исцрпну његову био-библиографију, а 2001. године и његов животопис са библиографијом на руском језику (Москва, 2001). И поводом његове осамдесетогодишњице у зборнику "Федоровские чтения", њему у част приређеном (Руска академија наука) и објављеном у Москви 2005. године, писацу ових редова објављена је на руском језику исцрпна студија о његовом доприносу проучавању јужнословенске библиологије, са 60 библиографских јединица на више језика (стр.29-41).

У монографији *Почеци штампарства код Јужних Словена* цитирани су ранији радови овог плодног руског научника које је користио приликом конципирања и компоновања овог научног диптиха, при чему је аутор, по природи ствари, уносио резултате научних истраживања својих и других научних посленика.

Ова монографија је садржајно наслоњена на бројне раније ауторове расправе и чланке о словенском штампарству, објављене у разним монографским и периодичним издањима.

Диптих *Почеци штампарства код Јужних Словена* је волуминозно научно дјело, са преко хиљаду страница енциклопедијског формата. Материја у овим двијема монографијама је ситуирана у девет поглавља: **Извори и историографија, Исходиште црногорског штампарства, Почеци јужнословенског штампарства, Прва црногорска штампарија, Октоих**

првогласник из 1494. године, Октоих петогласник (1494), Псалтир с посљедовањем 1495. године, Требник око 1496. године, Несачувана и легендарна издања.

Компарирајући ове књиге са цетињским издањем из 1996. године ("Почеци штампарства у Црној Гори"), долази се до закључка да нема суштинских разлика, с тим што московско издање садржи допуне "новим свједочанствима која су се појавила посљедњих осам година."

Е.Љ.Немировски у свом научно заснованом, врло драгоцјеном раду посебно истиче фототипска и факсимилна издања цетињских инкунабула, истичући заслуге др Душана Мартиновића у њиховом приређивању као и друге заслуге у остваривању програма петстогодишњег јубилеја штампане књиге у Црној Гори (едиције четвортомне "Црногорске библиографије 1494-1994").

У завршном одјељку наводи *Тестамент Ђурђа Црнојевића*, преузимајући га из књиге др Милоша Милошевића (критичко издање).

Највећа разлика између цетињског и московског издања је у ликовној опремљености. Московско издање је ликовно знатно опремљеније – садржи преко 560 илустрација функционално повезаних са ауторовим текстом. На крају одјељка посвећеног културном животу прије оснивања типографије налазе се 24 двобојне илустрације, са текстовима из литургијских књига (манускрипата), фресака и др.

Рукописним књигама (**Барски летопис, Мирослављево јеванђеље, Манојлово јеванђеље, Горички зборник, Властарева синтагма** и др.) Немировски придаје велики значај за појаву штампарства и штампа-

не књиге. Посебно се осврће на **Барски летопис**, претпостављајући да је првобитно био написан глаголицом, на словенском а не на латинском језику.

Е.Љ.Немировски је дао систематизован хронолошки преглед докумената, записа и прилога о Црнојевића штампарии, представљајући све значајније личности, словенске и јужнословенске, које су дале значајан допринос изучавању јужнословенске библиологије и заслужују да се уведу у регистар научника-заслужника који су се бавили или се баве изучавањем ове значајне дјелатности. Навешћемо неке од њих хронолошким редом и у избору Е.Љ.Немировског: Иларион Руварац, Ватрослав Јагић, Јован Н.Томић, Љубомир Стојановић, Душан Д.Вуксан, Ђорђе Спасојев Радојичић, Дејан Медаковић, Александар Младеновић, Нико Симов Мартиновић и Душан Јованов Мартиновић. Затим је обухватио и: Владимира Алексеевича Мошина, Петра Атанасова, Младена Бошњака, Јосипа Бадалића, и низ других. О првој групи је детаљније говорио, износећи конкретно њихов удио у научном изучавању јужнословенског штампарства, дајући у прилогу њихове фотографије и факсимиле њихових важнијих дјела – монографских публикација.

Занимљиво је да Немировски, и поред резултата поменутих библиолога, апострофира да је потребна темељна монографија "у којој ће бити црногорско штампарство проучено у своме богатству веза и аспеката". Дакле, и поред високог степена изучености, он као најбољи живи експерт за наше старо штампарство, указује на потребу даљег, свестраног проучавања овог феномена.

У другом и трећем поглављу прве књиге **Исходишта црногорске штампарии и Почети јужнословенског штампарства** анализира културно-историјске, социјално-политичке и материјално-техничке претпоставке за појаву штампарии у Црној Гори, истичући велики значај цркве у формирању шампарии, дајући преглед западноевропског штампарског умијећа у 15. стољећу. Аутор зналачки анализира мјесто Црнојевића штампарии у културној историји Црне Горе и јужнословенске културе у "очувању националне самосвијести, и с њом тијесно повезане православне вјере у условима страног госоподства"..

Подробно је описао дјелатност штампарии Андрије Палташића-Которанина, а навео је и низ јужнословенских штампара који су радили у Италији и Француској (Никола Модрушки, Јаков Бунић, Јурај Шишгорић, Шимун Далматинац, Јурај Драгишић).

Е.Љ.Немировски посвећује посебну пажњу на којим су све писмима штампане јужнословенске књиге и ко су изучаваоци лингвистичких питања Црнојевића издања (академик Александар Младеновић, Вјера Јерковић, др Јасмина Грковић-Мејдор, др Војислав П.Никчевић). За овог потоњег иронично каже да је дао "критички осврт на све што је урађено у тој области" – та његова оцјена је остала без коментара, наглашава Немировски!

Доста је Евгеније Љвович у својој исцрпној двотомној студији посветио пажње отвореним, неријешеним питањима почевши од локације штампарии (Обод, Цетиње, Венеција). Обрадио је та питања под насловом **Штампарија Ђурђа Црнојевића, Измишљене штампарии, Несачувана и измишљена издања.**

Његови коментари и закључци су убједљиви. Сви они научници који се убудуће буду бавили овим питањима, *volens-volens*, мораће се наслањати на овог великог ерудиту и познавао-

ца старог штампарства и старе књиге. Према ријечима проф. др Радивоја Шуковића убудуће ће се историја црногорског штампарства рачунати од ове књиге Е. Љ. Немировског.

Др Душан Ј. Мартиновић